In artikel 19 VEU is vastgelegd dat het Hof van Justitie van de EU tot taak heeft de eerbiediging van het recht te verzekeren bij de uitlegging en de toepassing van de Verdragen. De lidstaten dienen te voorzien in de nodige rechtsbescherming op de onder het recht van de Unie vallende gebieden te verzekeren.Een belangrijk precedent werd geschapen in ASJP (C-64/16), waar het Hof van Justitie oordeelde dat artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU concrete rechtsgevolgen verleent aan het rechtsstatelijkheidsbeginsel in artikel 2 VEU. Dit stelde het Hof in staat lidstaten verantwoordelijk te houden voor het handhaven van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, met het argument dat wederzijds vertrouwen tussen rechtbanken essentieel is voor een effectieve rechtsbedeling.

De bescherming van de waarden van artikel 2 VEU in de EU

De bescherming van de waarden van artikel 2 VEU in de EU

- Factsheet laden in pdf-formaat

De Europese Unie is gegrondvest op de waarden van eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren, zoals vastgelegd in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU). Om ervoor te zorgen dat deze waarden worden geëerbiedigd, voorziet artikel 7 VEU in een EU-mechanisme om het bestaan van ernstige en voortdurende schendingen van EU-waarden door een lidstaat vast te stellen en mogelijk te bestraffen. De EU is ook gebonden aan het Handvest van de grondrechten en heeft zich ertoe verbonden toe te treden tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

Van juridische bescherming van fundamentele rechten tot codificatie in de Verdragen

De Europese Gemeenschappen (EG) (nu de Europese Unie) werden oorspronkelijk opgericht als een internationale organisatie met een in wezen economische werkingssfeer. Er bestond daarom geen behoefte aan expliciete regels betreffende de eerbiediging van de grondrechten, die lange tijd niet in de Verdragen werden genoemd en hoe dan ook werden beschouwd als gewaarborgd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) uit 1950, dat door de lidstaten was ondertekend.

Nederlands Echter, nadat het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU) de beginselen van rechtstreekse werking en van voorrang van het Europees recht had bevestigd, maar weigerde de verenigbaarheid van beslissingen met het nationale en constitutionele recht van de lidstaten te onderzoeken (Stork, zaak 1/58 ; Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft, gevoegde zaken 36, 37, 38-59 en 40-59), begonnen bepaalde nationale rechtbanken hun zorgen te uiten over de effecten die dergelijke jurisprudentie zou kunnen hebben op de bescherming van constitutionele waarden zoals grondrechten. Als het Europese recht zelfs boven het nationale constitutionele recht zou prevaleren, zou het mogelijk worden dat het grondrechten schendt. Om dit theoretische risico aan te pakken, namen de Duitse en Italiaanse constitutionele hoven in 1974 elk een arrest aan waarin zij hun bevoegdheid bevestigden om het Europese recht te

toetsen om de verenigbaarheid ervan met de grondwettelijke rechten te verzekeren (Solange I; Frontini). Dit bracht het HvJ-EU ertoe om via zijn jurisprudentie het beginsel van eerbiediging van de grondrechten te bevestigen, door te stellen dat de grondrechten zijn verankerd in de algemene beginselen van het gemeenschapsrecht die door het Hof worden beschermd (Stauder, zaak 29-69). Deze zijn geïnspireerd door de constitutionele tradities die de lidstaten gemeen hebben (Internationale Handelsgesellschaft, zaak 11-70) en door internationale verdragen ter bescherming van de rechten van de mens waarbij de lidstaten partij zijn (Nold, zaak 4-73), waaronder het EVRM (Rutili, zaak 36-75).

Met de geleidelijke uitbreiding van de bevoegdheden van de EU naar beleidsmaatregelen die een directe impact hebben op de grondrechten - zoals justitie en binnenlandse zaken, die zich vervolgens ontwikkelden tot een volwaardige ruimte van vrijheid, veiligheid en recht - werden de Verdragen gewijzigd om de EU stevig te verankeren in de bescherming van de grondrechten. Het Verdrag van Maastricht bevatte verwijzingen naar het EVRM en de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten als algemene beginselen van het EU-recht, terwijl het Verdrag van Amsterdam de Europese 'beginselen' bevestigde waarop de EU is gegrondvest (in het Verdrag van Lissabon, 'waarden' zoals opgesomd in artikel 2 VEU) en een procedure instelde om de rechten waarin de Verdragen voorzien op te schorten in geval van ernstige en aanhoudende schendingen van de grondrechten door een lidstaat. De opstelling van het Handvest van de grondrechten en de inwerkingtreding ervan, samen met het Verdrag van Lissabon, zijn de meest recente ontwikkelingen in dit codificatieproces dat bedoeld is om de bescherming van de grondrechten in de EU te waarborgen.

De toetreding van de EU tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden

Aangezien het EVRM het belangrijkste instrument is voor de bescherming van de grondrechten in Europa, waartoe alle lidstaten zijn toegetreden, leek de toetreding van de EG tot het EVRM een logische oplossing voor de noodzaak om de EG te koppelen aan verplichtingen op het gebied van grondrechten. De Commissie stelde herhaaldelijk (in 1979, 1990 en 1993) de toetreding van de EG tot het EVRM voor. Het HvJ-EU, dat om een advies over deze kwestie werd gevraagd, oordeelde in 1996 in zijn Advies 2/94 dat het Verdrag de EG geen bevoegdheid verleende om regels inzake mensenrechten vast te stellen of internationale verdragen op dit gebied te sluiten, waardoor toetreding juridisch onmogelijk werd. Het Verdrag van Lissabon verhielp deze situatie door de invoering van artikel 6(2), dat de toetreding van de EU tot het EVRM verplicht stelde. Dit betekende dat de EU (zoals reeds het geval was voor haar lidstaten) wat betreft de eerbiediging van de grondrechten onderworpen zou worden aan toezicht door een juridisch orgaan buiten haarzelf, namelijk het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Na de toetreding zouden EU-burgers, maar ook onderdanen van niet-EU-landen die zich op het grondgebied van de EU bevinden, door de EU aangenomen rechtshandelingen rechtstreeks bij het EHRM kunnen aanvechten op grond van de bepalingen van het EVRM, op dezelfde wijze als zij door de EU-lidstaten aangenomen rechtshandelingen kunnen aanvechten.

In 2010, direct na de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon, opende de EU onderhandelingen met de Raad van Europa over een ontwerp van toetredingsovereenkomst, die in april 2013 werd afgerond. In juli 2013 verzocht de Commissie het HvJ-EU om uitspraak te doen over de verenigbaarheid van deze overeenkomst met de Verdragen. Op 18

december 2014 bracht het HvJ-EU een negatief advies uit, waarin het stelde dat de ontwerpovereenkomst afbreuk kon doen aan de specifieke kenmerken en de autonomie van het EU-recht (Advies 2/13). Na een periode van bezinning en discussies over hoe de door het HvJ-EU aan de orde gestelde kwesties konden worden opgelost, hervatten de EU en de Raad van Europa in 2019 de onderhandelingen, die nog steeds gaande zijn.

Het Handvest van de grondrechten van de EU

Parallel aan het 'externe' toezichtsmechanisme dat de toetreding van de EG tot het EVRM voorzag om de conformiteit van wetgeving en beleid met de grondrechten te waarborgen, was er op EG-niveau een 'intern' toezichtsmechanisme nodig om een voorafgaande en autonome rechterlijke toetsing door het HvJ-EU mogelijk te maken. Hiervoor was een specifieke Bill of Rights voor de EU noodzakelijk, en tijdens de Europese Raad van Keulen in 1999 werd besloten een Conventie bijeen te roepen om een Handvest van de grondrechten op te stellen.

Het Handvest werd in 2000 in Nice plechtig afgekondigd door het Parlement, de Raad en de Commissie. Na te zijn gewijzigd, werd het in 2007 opnieuw afgekondigd. Pas met de aanneming van het Verdrag van Lissabon op 1 december 2009 kreeg het Handvest rechtstreekse werking, zoals bepaald in artikel 6(1) VEU, en werd het daarmee een bindende bron van primair recht.

Hoewel het Handvest gebaseerd is op het EVRM en andere Europese en internationale instrumenten, was het op verschillende manieren innovatief. Met name omdat het onder andere handicap, leeftijd en seksuele geaardheid als verboden discriminatiegronden noemt en toegang tot documenten, gegevensbescherming en goed bestuur tot de fundamentele rechten rekent die het handvest bevestigt.

Het toepassingsgebied van het Handvest is enerzijds potentieel zeer ruim, aangezien de meeste rechten die erin worden erkend, aan 'iedereen' worden toegekend, ongeacht nationaliteit of status. Anderzijds beperkt artikel 51 de toepassing ervan tot de instellingen en organen van de EU en, wanneer zij EU-recht ten uitvoer leggen, tot de lidstaten.

Artikel 7 VEU, het kader en mechanisme voor de rechtsstaat van de Commissie

Met het Verdrag van Amsterdam werd een nieuw sanctiemechanisme in het leven geroepen om ervoor te zorgen dat de grondrechten, evenals andere Europese beginselen en waarden zoals democratie, de rechtsstaat, gelijkheid en de bescherming van minderheden, door de lidstaten worden geëerbiedigd buiten de wettelijke grenzen van de bevoegdheden van de EU. Dit betekende dat de EU de bevoegdheid kreeg om in te grijpen op gebieden die anders aan de lidstaten zouden worden overgelaten, in situaties van 'ernstige en voortdurende schending' van deze waarden. Een soortgelijk mechanisme was voor het eerst door het Parlement voorgesteld in zijn ontwerptekst van het EU-Verdrag uit 1984. Het Verdrag van Nice voegde een preventieve fase toe, in gevallen van 'duidelijk risico op een ernstige schending' van EU-waarden in een lidstaat. Deze procedure was erop gericht ervoor te zorgen dat de bescherming van de grondrechten, evenals van de democratie, de rechtsstaat en van de rechten van minderheden, zoals opgenomen in de criteria van Kopenhagen voor toetreding van nieuwe lidstaten, ook na toetreding geldig blijft, en voor alle lidstaten op dezelfde manier.

Artikel 7, lid 1, VEU voorziet in een 'preventieve fase', die een derde van de lidstaten, het Parlement en de Commissie de bevoegdheid geeft een procedure te starten waarbij de Raad met een meerderheid van viervijfde van de stemmen kan vaststellen dat er in een lidstaat een 'duidelijk gevaar voor een ernstige schending' bestaat van de EU-waarden zoals verkondigd in artikel 2 VEU, waaronder eerbiediging van de mensenrechten, de menselijke waardigheid, vrijheid en gelijkheid, en de rechten van personen die tot minderheden behoren. Alvorens tot een dergelijke vaststelling over te gaan, moet de betrokken lidstaat worden gehoord en kunnen er aanbevelingen worden gedaan, terwijl het Parlement zijn goedkeuring moet geven met een tweederde meerderheid van de uitgebrachte stemmen en een absolute meerderheid van zijn leden (artikel 354, lid 4, VWEU). Deze preventieve procedure werd voor het eerst geactiveerd op 20 december 2017 door de Commissie met betrekking tot Polen en op 12 september 2018 door het Parlement met betrekking tot Hongarije, maar blijft geblokkeerd in de Raad, waar een aantal hoorzittingen plaatsvonden, maar geen aanbevelingen - laat staan vaststellingen - werden aangenomen. Bovendien werd het Parlement het recht ontzegd om zijn standpunt kenbaar te maken tijdens de hoorzittingen van de Raad, waaronder over Hongarije, ondanks zijn rol als initiatiefnemer van de procedure. De Commissie stelde op 6 mei 2024 voor om de procedure op grond van artikel 7(1) tegen Polen te beëindigen.

Artikel 7(2) en 7(3) VEU voorzien, in het geval van het "bestaan van een ernstige en voortdurende schending" van EU-waarden, in een "sanctiemechanisme" dat in werking kan worden gesteld door de Commissie of door een derde van de lidstaten (niet het Parlement), nadat de betrokken lidstaat is uitgenodigd om zijn opmerkingen in te dienen. De Europese Raad stelt het bestaan van de schending vast met eenparigheid van stemmen, na goedkeuring door het Parlement met dezelfde meerderheid als voor het preventiemechanisme. De Raad kan besluiten tot schorsing van bepaalde lidmaatschapsrechten van de betrokken lidstaat, waaronder het stemrecht in de Raad, ditmaal met gekwalificeerde meerderheid. De Raad kan besluiten tot wijziging of intrekking van de sancties, eveneens met gekwalificeerde meerderheid. De betrokken lidstaat neemt niet deel aan de stemmingen in de Raad of de Europese Raad. Het vaststellen en aannemen van sancties blijft moeilijk te bereiken vanwege de unanimiteitsvereiste, zoals blijkt uit het feit dat de regeringen van Hongarije en Polen hadden aangekondigd dat zij een veto zouden uitspreken over dergelijke besluiten met betrekking tot de andere lidstaat.

Om de kloof te dichten tussen de politiek moeilijke activering van de procedures van artikel 7 VEU (gebruikt om situaties buiten de werkingssfeer van het EU-recht aan te pakken) en inbreukprocedures met beperkt effect (gebruikt in specifieke situaties die binnen de werkingssfeer van het EU-recht vallen), lanceerde de Commissie in 2014 een EU-kader voor de versterking van de rechtsstaat . Dit kader was bedoeld om te proberen een effectieve en coherente bescherming van de rechtsstaat te waarborgen, als voorwaarde voor het waarborgen van de eerbiediging van de grondrechten en de democratie in situaties van systemische bedreiging daarvan. Het is bedoeld om artikel 7 VEU vooraf te gaan en aan te vullen en voorziet in drie fasen: beoordeling door de Commissie, d.w.z. een gestructureerde dialoog tussen de Commissie en de lidstaat, indien nodig gevolgd door een advies over de rechtsstaat; een aanbeveling van de Commissie over de rechtsstaat; en follow-up door de lidstaat van de aanbeveling. Dit kader voor de rechtsstaat werd in 2016 op Polen toegepast en kreeg, vanwege een gebrek aan succes, een vervolg met het besluit van de Commissie om op 20 december 2017 een artikel 7-procedure te starten.

In juli 2019 zette de Commissie een volgende stap in haar mededeling getiteld ' Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie: een blauwdruk voor actie ' en lanceerde ze een

rechtsstaatmechanisme, bestaande uit een jaarlijkse evaluatiecyclus op basis van een verslag over de rechtsstaat waarin de situatie in de lidstaten wordt gemonitord, dat de basis vormt voor de interinstitutionele dialoog. Het eerste verslag werd gepubliceerd in september 2020, vergezeld van 27 landenhoofdstukken, die betrekking hadden op het rechtssysteem (en met name de onafhankelijkheid, kwaliteit en efficiëntie ervan), het kader voor corruptiebestrijding (juridische en institutionele structuur, preventie, repressieve maatregelen), pluralisme in de media (regelgevende instanties, transparantie van eigendom en overheidsbemoeienis, bescherming van journalisten) en andere institutionele kwesties met betrekking tot checks and balances (wetgevingsproces, onafhankelijke autoriteiten, toegankelijkheid, rechterlijke toetsing, maatschappelijke organisaties). Het verslag versterkt het EU-toezicht aanzienlijk door, in vergelijking met het EU-scorebord voor justitie en andere toezicht- en rapportage-instrumenten, niet alleen civiele, maar ook strafrechtelijke en administratieve rechtspraak te omvatten, waarbij aandacht wordt besteed aan de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, corruptie, mediapluriformiteit, scheiding der machten en de ruimte van het maatschappelijk middenveld. Er werd een netwerk van nationale contactpunten opgezet om informatie te verzamelen en de dialoog met de lidstaten te waarborgen, en de dialoog met belanghebbenden werd bevorderd, waaronder organen van de Raad van Europa, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, justitiële netwerken en niet-gouvernementele organisaties. Het derde jaarverslag , gepubliceerd in juli 2022, bevatte ook een reeks aanbevelingen aan elke lidstaat, waarvan de follow-up moet worden onderzocht in volgende jaarverslagen over de rechtsstaat. Het vierde jaarverslag , gepubliceerd in juli 2023, evalueerde de implementatie van de aanbevelingen van het voorgaande jaar en deed verdere aanbevelingen.

Andere instrumenten voor de bescherming van EU-waarden

De EU beschikt over andere instrumenten om de waarden van de EU te beschermen.

Wanneer de Commissie een nieuw wetgevingsinitiatief voorstelt, toetst zij middels een effectbeoordeling de verenigbaarheid ervan met de grondrechten. Dit aspect wordt vervolgens ook door de Raad en het Parlement beoordeeld.

De Commissie publiceert bovendien een jaarverslag over de toepassing van het Handvest van de grondrechten , dat wordt onderzocht en besproken door de Raad, die er conclusies over aanneemt, en door het Parlement, in het kader van zijn jaarverslag over de situatie van de grondrechten in de EU. In december 2020 lanceerde de Commissie een nieuwe strategie om de uitvoering van het Handvest in de EU te versterken , ook met betrekking tot EU-fondsen via de Handvest-specifieke 'randvoorwaarde' die werd geïntroduceerd in de Verordening gemeenschappelijke bepalingen van 2021. Aanvankelijk werden cohesiefondsen voor Polen en Hongarije niet op deze basis uitbetaald. Op 13 december 2023 oordeelde de Commissie dat Hongarije had voldaan aan de horizontale randvoorwaarde, waardoor het land aanspraak kon maken op maximaal 10,2 miljard EUR aan fondsen die eerder waren geblokkeerd. In februari 2024 oordeelde de Commissie ook dat Polen aan zijn verplichtingen had voldaan, waardoor het de vrijgave kon aanvragen van maximaal 76,5 miljard EUR aan cohesiefondsen voor 2021-2027.

Sinds 2014 organiseert de Raad ook jaarlijks een dialoog tussen alle lidstaten om de rechtsstaat te bevorderen en te beschermen, waarbij elk jaar een ander onderwerp centraal

staat. Vanaf het tweede semester van 2020 heeft de Raad besloten zich elk semester te richten op het onderzoek naar de situatie van de rechtsstaat in vijf lidstaten, op basis van het verslag van de Commissie over de rechtsstaat.

Bovendien worden in het kader van het Europees Semester kwesties die verband houden met EU-waarden gemonitord en kunnen deze het onderwerp vormen van landspecifieke aanbevelingen. De betrokken gebieden omvatten rechtsstelsels (op basis van het scorebord voor justitie), evenals handicaps, sociale rechten en burgerrechten (met betrekking tot bescherming tegen georganiseerde criminaliteit en corruptie).

Bulgarije en Roemenië vielen ook onder het mechanisme voor samenwerking en verificatie, dat op 15 september 2023 sloot en werd vervangen door het rechtsstaatmechanisme.

Inbreukprocedures zijn een belangrijk instrument om schendingen van EU-waarden in de Unie te bestraffen, en het HvJ-EU ontwikkelt zijn jurisprudentie hierover. Inbreukprocedures kunnen worden ingesteld in geval van niet-naleving van een nationale wet met het EU-recht en de EU-waarden in individuele en specifieke gevallen (terwijl artikel 7 ook van toepassing is op situaties die buiten de werkingssfeer van het EU-recht vallen en waarin schendingen van de grondrechten systematisch en aanhoudend zijn) en het HvJ-EU kan financiële sancties opleggen bij het niet naleven van bevelen of arresten.

Het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA) , opgericht in 2007 in Wenen, speelt een belangrijke rol bij het monitoren van de situatie op het gebied van de grondrechten in de EU. Het FRA is belast met het verzamelen, analyseren, verspreiden en evalueren van informatie en gegevens met betrekking tot de grondrechten. Het voert ook onderzoek en wetenschappelijke enquêtes uit en publiceert jaarverslagen en thematische verslagen over de grondrechten.

De Commissie versterkt ook gelijkheid en de bescherming van minderheden – twee van de pijlers van artikel 2 VEU – door middel van specifieke strategieën, voorstellen en maatregelen om gendergelijkheid te bevorderen en geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, racisme, haatzaaiende uitlatingen, haatmisdrijven en antisemitisme te bestrijden en de rechten van LGBTIQ-mensen, Roma, personen met een handicap en kinderen te beschermen, onder het overkoepelende concept van 'Een Unie van Gelijkheid'. De Commissie, gesteund door het Parlement en 15 lidstaten, daagde Hongarije voor het HvJ-EU vanwege zijn anti-LGBTIQ-wet wegens schending van onder meer artikel 2 VEU. Zij stelde ook richtlijnen voor om gelijkheidsorganen te versterken door middel van gemeenschappelijke normen, die onlangs zijn goedgekeurd.

Nederlands Na een blokkade veroorzaakt door de veto's van de regeringen van Hongarije en Polen, werd er op de Europese Raad van 10-11 december 2020 eindelijk een akkoord bereikt over een verordening betreffende een algemeen conditionaliteitsstelsel voor de bescherming van de begroting van de Unie . De verordening maakt het mogelijk de EU-begroting te beschermen wanneer wordt vastgesteld dat schendingen van de beginselen van de rechtsstaat in een lidstaat het goede financiële beheer van de EU-begroting of de bescherming van de financiële belangen van de EU op een voldoende directe manier aantasten of ernstig dreigen aan te tasten. Een beroep dat door de Hongaarse en Poolse regeringen tegen de verordening was aangespannen, werd door het HvJ-EU afgewezen , wat de Commissie en de Raad de weg vrijmaakte om het mechanisme tegen Hongarije in werking te stellen , wat leidde tot de opschorting van 6,3 miljard euro aan cohesiebeleidsprogramma's.

De Commissie bespreekt momenteel de uitvoering van de nationale plannen van de Herstel- en Veerkrachtfaciliteit met een aantal lidstaten en monitort of zij de overeengekomen mijlpalen en doelstellingen behalen, die een voorwaarde zijn voor de uitbetaling van de middelen. Deze zijn gericht op het aanpakken van de uitdagingen die zijn geïdentificeerd in de landspecifieke aanbevelingen van het Europees Semester die door de Raad zijn aangenomen, en in de verslagen over de rechtsstaat en gerelateerde aanbevelingen van de Commissie, evenals in de procedures op grond van artikel 7 tegen Polen en Hongarije. Op 13 december 2023 oordeelde de Commissie dat Hongarije de schendingen die het had begaan met betrekking tot de beginselen van de rechtsstaat niet had aangepakt, door de gerelateerde 27 supermijlpalen, en met name die inzake de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, niet volledig uit te voeren, terwijl er 21 miljard euro aan middelen voor Hongarije geblokkeerd bleef . Op 6 mei 2024 stelde zij ook voor om de procedure op grond van artikel 7, lid 1, VEU tegen Polen te sluiten

Rol van het Europees Parlement

Het Parlement heeft zich altijd sterk gemaakt voor de versterking van de eerbiediging en bescherming van de grondrechten in de EU. Reeds in 1977 nam het, samen met de Raad en de Commissie, een Gezamenlijke Verklaring over de Grondrechten aan , waarin de drie instellingen zich ertoe verbonden de eerbiediging van de grondrechten bij de uitoefening van hun bevoegdheden te waarborgen. In 1979 nam het Parlement een resolutie aan waarin werd gepleit voor toetreding van de Europese Gemeenschap tot het EVRM.

Het ontwerp van het Verdrag tot oprichting van de Europese Unie uit 1984 , dat door het Parlement werd ingediend, bepaalde dat de Unie de waardigheid van het individu moet beschermen en voor eenieder die onder haar rechtsmacht valt, de fundamentele rechten en vrijheden moet erkennen die voortvloeien uit de gemeenschappelijke beginselen van de nationale grondwetten en het EVRM. Het voorzag ook in de toetreding van de Unie tot het EVRM. In zijn resolutie van 12 april 1989 kondigde het Parlement zijn aanneming van de Verklaring van de fundamentele rechten en vrijheden af.

Sinds 1993 heeft het Parlement jaarlijks een debat gehouden en een resolutie aangenomen over de situatie van de grondrechten in de EU, op basis van een verslag van de Commissie burgerlijke vrijheden, justitie en binnenlandse zaken. Daarnaast heeft het een groeiend aantal resoluties aangenomen over specifieke kwesties met betrekking tot de bescherming van de waarden van artikel 2 VEU in de lidstaten.

Het Parlement heeft de EU altijd gesteund bij het opstellen van een eigen Bill of Rights en heeft ervoor gepleit dat het Handvest van de grondrechten bindend zou zijn. Dit werd uiteindelijk in 2009 bereikt met het Verdrag van Lissabon.

Recenter heeft het Parlement herhaaldelijk zijn ernstige bezorgdheid geuit over de geleidelijke uitholling van de normen van artikel 2 VEU in sommige lidstaten. Om dit probleem aan te pakken, heeft het Parlement een aantal suggesties gedaan om de bescherming in de EU te versterken, niet alleen van de grondrechten, maar ook van de democratie en de rechtsstaat, en meer in het algemeen van alle EU-waarden die onder artikel 2 VEU vallen, door nieuwe mechanismen en procedures voor te stellen om de bestaande lacunes op te vullen. In verschillende resoluties sinds 2012 heeft het Parlement opgeroepen tot de oprichting van een 'Kopenhagencommissie', een Europese beleidscyclus voor grondrechten, een mechanisme

voor vroegtijdige waarschuwing, een bevriezingsprocedure en de versterking van het Bureau voor de grondrechten (FRA).

In een baanbrekende resolutie uit 2016 over dit onderwerp consolideerde het Parlement zijn eerdere voorstellen en verzocht het de Commissie een interinstitutioneel akkoord in te dienen voor de oprichting van een EU-mechanisme voor democratie, de rechtsstaat en de grondrechten , dat gebaseerd zou zijn op een Uniepact met de Commissie en de Raad. Dit zou een jaarlijkse beleidscyclus omvatten, gebaseerd op een verslag over de naleving van de EU-waarden in de Unie, opgesteld door de Commissie en een deskundigenpanel, gevolgd door een parlementair debat en vergezeld van regelingen om risico's of schendingen aan te pakken. De Commissie nam veel van de suggesties van het Parlement over in haar mededeling uit 2019 (instelling van een interinstitutionele cyclus, met een jaarlijks verslag, monitoring van de naleving van de rechtsstaat en aanverwante kwesties door de lidstaten), het doen van specifieke aanbevelingen aan de lidstaten, maar niet die welke betrekking hadden op het gehele artikel 2 VEU (niet alleen de rechtsstaat, maar ook democratie, grondrechten, gelijkheid en minderheden), het instellen van een comité van onafhankelijke deskundigen en een interinstitutioneel akkoord over de cyclus, en het hervatten van de publicatie van corruptiebestrijdingsverslagen. Het Parlement heeft ook opgeroepen tot een nieuw ontwerpakkoord voor de toetreding van de EU tot het EVRM en tot verdragswijzigingen zoals de schrapping van artikel 51 van het Handvest van de grondrechten, de omzetting ervan in een Bill of Rights van de Unie en de schrapping van de unanimiteitsvereiste voor gelijkheid en non-discriminatie. In een resolutie uit 2020 stelde het Parlement de tekst voor van een interinstitutioneel akkoord over de versterking van de EU-waarden, waarbij eerdere voorstellen werden uitgewerkt en de mogelijkheid werd toegevoegd voor dringende verslagen en de oprichting van een interinstitutionele werkgroep. In een resolutie uit 2021 riep het Parlement de Commissie ook op om haar jaarlijkse verslag over de rechtsstaat uit te breiden om alle waarden van artikel 2 VEU te bestrijken en landspecifieke aanbevelingen op te nemen.

Nederlands In 2018 nam het Parlement een resolutie aan waarin het besluit van de Commissie werd verwelkomd om artikel 7(1) VEU te activeren ten aanzien van Polen , evenals een resolutie over het starten van de procedure van artikel 7(1) VEU ten aanzien van Hongarije , door een met redenen omkleed voorstel in te dienen bij de Raad, met het verzoek om te bepalen of er een duidelijk risico bestaat op een ernstige schending van de waarden bedoeld in artikel 2 VEU, en om Hongarije in dit verband passende aanbevelingen te doen [1] . In 2020 en 2022 nam het Parlement ook resoluties aan over respectievelijk Polen en Hongarije , waarmee de reikwijdte van de te onderzoeken zorgen in de procedures van artikel 7(1) VEU werd uitgebreid. Het riep de Commissie ook op om alle beschikbare instrumenten te gebruiken, waaronder de conditionaliteitsverordening inzake de rechtsstaat, om schendingen van de waarden van artikel 2 VEU door Hongarije en Polen aan te pakken. Op 29 februari 2024 gaf de Commissie Polen toegang tot maximaal 137 miljard euro aan EU-financiering, na de lancering van een actieplan om de rechtsstaat te herstellen met hervormingen ter versterking van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Op 14 maart 2024 besloot het Parlement een rechtszaak aan te spannen tegen de Commissie vanwege haar besluit om 10,2 miljard euro aan bevroren tegoeden vrij te geven aan Hongarije, in ruil voor het opheffen van haar veto tegen Oekraïne. Het nam een resolutie aan over de hoorzittingen van Hongarije in de Raad op grond van artikel 7(1) VEU ter versterking van de rechtsstaat en de budgettaire gevolgen daarvan .

Na de moord op journalisten Daphne Caruana Galizia in Malta en Ján Kuciak en zijn verloofde in Slowakije, en om het toezicht en de actie van het Parlement met betrekking tot de waarden van artikel 2 VEU te versterken, heeft de Commissie Burgerlijke Vrijheden, Justitie en Binnenlandse Zaken een Monitoringgroep Democratie, Rechtsstaat en Grondrechten opgericht . Deze groep is belast met het aanpakken van bedreigingen voor de EU-waarden die zich in de hele Unie voordoen en het indienen van actievoorstellen bij de Commissie Burgerlijke Vrijheden, Justitie en Binnenlandse Zaken.

[1] Voor meer informatie over de activiteiten van het Parlement op het gebied van de grondrechten tijdens de vorige zittingsperiode, zie ' De bescherming van de grondrechten in de EU: prestaties van het Europees Parlement tijdens de zittingsperiode 2014-2019 en uitdagingen voor de toekomst '.

Ottavio Marzocchi

Europees Parlement

04-2024